

מבחר ניבים שגורים

אין פה יומרה להיות מומחה לשפתנו. פשוט רואים כי החברים, משתמשים בניבים לשוניים, מבלי לעמוד תמיד על משמעותם, מהותם וטיבם המקורי. מנהג לשוני שריר הוא כמנהג מסורתי, יש לתת לו תקף כפי שהעם מבין או אומר. הנח להם לישראל ובלבד שיכוונו לבם, למכמני שפת האם.

א. פוק חזי מאי עמא דבר

צא וראה מה העם נוהג

במסכת ברכות מופיע הניב הזה ללמדנו שאפשר לבחון את אשר נוהג בעם, ולנהוג כמותו. דבר בארמית משמעו נוהג. משום מה, הרבה נוהגים לקרוא מילה זו כאילו היתה בעברית דבר, וראוי לעמוד על מקורו, מבלי לתת לו גון משמעות אחר. אך הקדימונו חכמים ופסקו: הנח להם לישראל. לא איכפת שינוחו אבל אפשר לנצל את המנוחה להרחבת הידע. בנתיבי-עם, עמד המחבר על ראשי התיבות של שמו רבי עמרם אבורביע זיע"א: ע מ " א.

ובכמה מנהגים העיר: פוק חזי מאי עמ"א דבר.

ב. ואידך זיל גמור

והשאר לך ולמד

מסופר על גר שבקש ללמוד יהדות ולאחר אכזבה משנאי פנה להלל וזה סכם לו מה ששנא עליך אל תעשה לחברך והשאר לך ולמד (בארמית: ואידך זיל גמור). גמור בארמית הוא הפועל המקביל ללמד, הרי לפנינו התלמוד (השם בעברית), שהוא גמרא (בארמית). העברית מבינה בפועל גמור - סיום ואין זו כוונת המחבר. יש מספר כשלי לשון, הנזהר ימנע מהם. לא בטוח שאנו

"הגומרים את ההלל", מכוון אל לקרוא את כל סדרת המזמורים ביום טוב, למשל. במשנה מדובר על תלמידים, שגמרו את ההלל, אולי נכון לתת מקום גם להבנה, שהם למדו (=גמרו) את ההלל. מצוות אנשים מלומדה לקרא מזמורי תהלים, לא תמיד עם היכולת ומרגוע הנפש, לעמוד על תוכנם ומהותם וגדולתם. זאת יש ללמוד ואלה המרחיבים את פשר הניב לכמה אזורים אחרים, תבוא עליהם הברכה. ראה את **בְּרַךְ עַל הַבּוֹזְבָּר**, למטה.

ג. **זֶכֶּר עַל דְּאֲבָדִין וְלֹא מִשְׁתַּכְּזִין**

חבל על האובדים ואינם נמצאים

הרבה פעמים שמענו שהמצטטים פתגם זה, מתכוונים למי שאבדו ונשכחו. טעות בידם. העברית בעלת גחמות לשוניות משתמש באותו שורש כדי לדבר על מי שנשכח ועל מי ששכח. ממש משמעויות מנוגדות מאותו שורש לשוני. בארמית משתכח הוא מי שנשכח. וטוב נעשה אם נדבק במקור כהבנתו, בלי שנויים, כי אין בדברים משום שמחה.

ד. **וַיִּשְׁלַמְהָ פְּרִים, שְׁפָתֵינוּ**

ביטוי להמרת קורבנות בתפילות

בתפלת שחרית, מדי יום, אנו אומרים ב "רבון העולמים אתה...צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו...ואתה אמרת: **"וַיִּשְׁלַמְהָ פְּרִים, שְׁפָתֵינוּ"** המקור של הניב הזה הוא בספר הושע (יד,3) ושם אומר הנביא: "גִּקְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים, וְשׁוּבוּ אֶל-ה'; אָמְרוּ אֵלָיו, כָּל-תְּשָׂא עֵוֹן וְקַח טוֹב, וַיִּשְׁלַמְהָ פְּרִים, שְׁפָתֵינוּ."

בהרבה מקרים נתקלים חכמים ויודעי בינה בניב הזה, ברצותם לזכור את הקרבנות, שבטלו -(בעוונותינו הרבים)- ותחתם נכוננו לנו תפילות (מוצא שפתינו). מה שמחייב את כל הרצינות ואת הכוונות, שיש ליחס לדברי התפילה הנקראים מן הסידורים. עם

מעט דמיון, יכולים לשוות את רגשותיו של המקריב קרבנות, בשלחו את ידיו על ראש הקרבן, עם תחושותיו העמוקות. בכמה סידורים הוסיפו בהמשך עוד (פעם שניה באותה פסקה):
"כמו שנאמר: ונשלמה פרים שפתינו".

בנעורינו, ובידינו סידורים כאלה, (כך נקוט גם בסידור המהודר של "רינת ישראל"), לא ידענו איך לעכל את הגרסה, הכפולה, הזו. פשוט שננו את הכתוב ככתבו וכלשונו והמשכנו. היום כבר מצויים סידורים רבים, אשר נמנעו מלחזור על הניב פעמיים, והסתפקו בראשון בלבד. להערכתנו, אם מבקשים לתקן (לא מקובל לייחס תיקון לדברי חכמים), המסתפקים בפעם אחת יטיבו אם ישמרו על השני, שמקדימה אותה: "כמו שנאמר". ולא "אתה אמרת", שאין לו, לגבי הפסוק המתאים, שייכות עניינית.

(אייר: איתן אביבי)

ה. בּוֹשֶׁה, שִׁפִּיר קָא אֲמַרְתָּ

מִשֶּׁה, יִפֶּה מַה שְׂאֵמַרְתָּ

אמירה זו מובאת כמה פעמים בגמרא. ברוב המקרים מכוון הדבר לתת מחמאה לדובר. קודם כל, מעלה עליו את שמו של משה רבנו ע"ה, שהיה נביא הנביאים ובעל "דברים" וכל תורתנו "תורת משה" היא מכונה. ולאחר מכן מחמיא לו על כי דבר יפה, דהיינו מ פיו שמענו דברים סדורים ומשכנעים. אפשר להעיר כי אין לנו לא תנו ולא אמורה אשר שמו הפרטי היה משה. הפליאה מתישבת, בהנחה סבירה, שאיש לא רצה שבנו ישא שם כל כך מחייב - משה ויתרה מזו, שהוא האב יקרא אבי משה. אין לו זכות לכך. השם משה היווה כינוי של הוקרה וכבוד ולא שם פרטי בעלמא. { כאן המקום להעיר כי השם משה, מנוקד בתורה כשם סגולי הנקרא תמיד בנעימת מלעיל; כמו מלך, כתר, ספר ודומיהם. אך אנו מקפידים בקריאת התורה להגות את השם משה במלרע, כאילו היה פועל בהווה. אין פליאה, על פי מו"ר אלעזר ללום, רב חשוב שליט"א, שאנו מכוונים לכך שמשה המנהיג, מטלתו הנצחית למשות את ישראל מנבכי מטה, הטובעים בים ומבקשים שימשם משם, והוא עושה זאת, בהוקרתנו, ללא לאות ואות לכך הכינוי במלרע. הווה תמידי. }

אמנם אין ניב זה בחזקת שגור על פינו, אך הוא נשמע מפי מורים ומלמדים, רבנים מלומדים, ומתלמדים, השוקדים על הבהרות תלמודיות וכדומה. (היום בהשפעת אח"א והאידיש נאמר: **לפראגן**, זה לא רק להחמיא, אלא להוסיף למחמאה גם איחולי הצלחה. המפרגן משמש כמגן על חוליות שרשרת הערבות ההדדית. נטיב אם לכך נתמיד להתארגן. אשרנו!).

1. שְׁפָתַיִם יִשְׁקֶה

שְׁפָתַיִם יִשְׁקֶה; מְשִׁיב, דְּבָרִים נִלְחִים

מתוך משלי (כד: כו).

מקובל להחמיא לדובר ישרים ולהעניק לו יוקרה, כפי ששלמה המלך אמר את דבריו **במשלי**.

יש שמבטאים זאת ב"ישר כוח", שהוא הקיצור של ליישר כוחו לתורה. ויש מצטטים את ישעיהו (פרק כד) משבחים ומפארים:

" **ה' חֶפֶץ, לְמַעַן צְדָקוֹ; יַגְדִּיל תּוֹרָה, וַיֵּאדִיר**". שיזכה המורה להגדיל את תורתו ולהאדיר את ההערכה להפצת התורה. ויש הגורסים איחולים למורה שיפוצו מעינותיו חוצה (מתוך משלי ה-16). הדברים במקורות מכוונים לצאצאים (בנים ביולוגיים), שיהיו לדובר או לתלמידים (שהם כעין בנים רוחניים) ראויים. אבל, מקובל משום-מה, שהמשל יהי מופנה לדברי התורה שנותן השעור מפיץ. }הנוקט בניב, יישק שפתיים, המוזכר לעיל, אינו מתכוון לחלוק נשיקה לשפתי הדובר. אין זה מומלץ להזכיר נשיקה, לומר את המחמאה הזו, שמא יקבל משמעות של אבק גוזמא חסר כוונה. ומה גם שאנו נתונים היום להגבלות ולשמירת המרחק... }.

ראוי לכל שומע דברי תורה להביע את דעתו על מה ששמע ולהכיר את טובת המדבר, שטרח על הכנת כתביו. הניבים, העומדים לרשותו של לומד הלקח, רבים ויש לבחור את התואמים את הענין, בגיוון נאות.

ז. בֵּרֶךְ עַל הַמוֹצֵא

מקובל: לברך על הסיום

המקור התלמודי (מועד קטן כז. ובעוד מקומות) של הניב הזה, מוגמר, מכֹּן בפשטות אל הריח העולה מן מרקחת הבשמים שמלבבת את השולחן בתום הסעודה. בארמית הפועל גמ"ר פרושו להקטיר על גבי גחלים. לכן, המקור נוגע הלכתית אל הבשמים העולים מן הגחלים, שעליהם פוזרו עשבי ריח. בעברית של ימינו אנו שואלים את הניב הזה לצורכי הצהרה על גמר עבוד מעשה מסוים בהצלחה. וראוי הוא איפא להיות מבורך, בהכרת הטוב לבורא.

ח. "...דְּבַר, דְּבַר עַל-אִפְנֵי

(מתוך משלי כה, 11)

במשלי מובא הניב כסיום של פסוק: "תפוחי זהב במשכיות כסף, דבר דבור על אפניו". המשמעות בשפתנו היומיומית הוא הוכחה שמה שנעשה או יוצר, עומד בדרישות של דיוק וסדר. מיחסים זאת

גם לדברים נכוחים ועריכה של נושא לשוני באפו מוערך. יש מי שגורסים אופניו, אך שיבוש תחת ידם. צריכים לדבוק במקור ולבטא את הפ"ה בשוא. לדעת אחדים, אין מדובר בגלגל של אופניים, כי האות פ"ה מנוקדת בשוא (:). ולא בקמץ (+). אולם, מפרשים אחרים דוקא גורסים שיש לראות פה תפקיד לגלגל את הדברים, כסדרם. הכל ברור ובהיר, דבר דבור .

ט. יישר כוון

תרגום מן הארמית: חילף לאורייתא

היישר כוח הוא לשון נפוצה בעברית ומקורה אולי הוא באידיש, שאפילו צרפו בהגיתם את שתי המלים לאחת יישכוח. או "ישכוך" ולמעשה הוא צרוף כלאיים של שתי לשונות. זוכים דברים יפים וחכמים, להערכת השומע ולתגובתו לנותן השעור, שיהיה חילו לאורייתא (=כוחו לתורה). הביטוי הורחב גם למחמאות לאדם, שמעשיו היו חריגים ברמתם ובערכם ואז נמנעים מלהכניס את התורה לענין... ונשארים עם ה"יישר כוח", העצמאי.

ואמנם המשמעות הארמית של המילה יישר אינה ענין גיאומטרי (=קו ישר, שבין שתי נקודות), אלא המשמעות בארמית (למשל בתלמוד מסכת שבת, ובמסכת גיטין) היא חיזוק. כוחך יתחזק. כעין ברכה מוגנבת למחמאה.

} על הפסוק דברים י' 2: " וְאָכַתְבָּ, עַל-הַלְחַת, אֶת-הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר הָיוּ עַל-הַלְחַת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ; וְשִׁמְתָם, בְּאָרוֹן. " אחד הפרושים המקובל הוא, "תנא דבי ישמעאל, הקב"ה אמר לו שישברם, שנאמר "אשר שברת", יפה עשית ששברת." (ירושלמי, תענית). אם השבירה לא היתה לרצון המקום, לא היה מעלה אותה בעת הזאת. הפסוק דורש הבהרה לשונית, כי הוא מתחיל ב- "ואכתוב", אני משה כתבתי, וממשיך "אשר שברת" גוף שלישי פונה אליו וממשיך לצוותו "ושמתם בארון". ומי שמצווה את משה הוא הקב"ה. לכן מסמיכין את אשר לפועל הארמי יישר, יחזק כוחך, חילף "ששברת".